

บทที่ 9

วรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้วฉบับที่สำคัญ และลีลาการเขียนวรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้ว

วรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้วฉบับที่สำคัญ

วรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้วฉบับที่สำคัญ ถ้าจำแนกเนื้อหาตามลำดับเหตุการณ์เป็น ๓ ยุค คือ สมัยกรุงสุโขทัยยุค ๑ สมัยกรุงศรีอยุธยายุค ๑ และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อีกยุคหนึ่ง ก็จะแบ่งออกได้ดังนี้

สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มีวรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้วที่สำคัญ ดังนี้

๑. ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นกษัตริย์สุโขทัยรัชกาลที่ ๓ ในราชวงศ์พระร่วง จารึกไว้ราวปีมะโรง จุลศักราช ๖๔๔ (พ.ศ. ๑๘๓๕) เป็นหลักศิลาแรกที่จารึกด้วยตัวหนังสือไทย เล่าเรื่องเมืองสุโขทัย ตั้งแต่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ครองราชสมบัติมาจนถึงแผ่นดินพ่อขุนรามคำแหง
๒. ศิลปจารึกของพระมหาธรรมราชาธิไทย ซึ่งครองราชสมบัติ ณ กรุงสุโขทัย เป็นรัชกาลที่ ๕ ในราชวงศ์พระร่วง จารึกไว้ที่เมืองนครชุม (อยู่หลังเมืองกำแพงเพชรเดี๋ยวนี้) เมื่อราวปีระกา จุลศักราช ๗๑๔ (พ.ศ. ๑๔๐๐) เล่าเรื่องบรรพบุรุษบรมธาตุที่ได้จากเมืองลังกา
๓. ศิลปจารึกของพระมหาธรรมราชาธิไทย จารึกไว้เป็นภาษาไทยหลัก ๑, ภาษาเขมรหลัก ๑, เมื่อราวปีฉลู จุลศักราช ๗๒๓ พ.ศ. ๑๔๐๕) เล่าเรื่องต่าง ๆ ที่มีในรัชกาลพระมหาธรรมราชาธิไทย
๔. จารึกหลักที่ ๔๕ เป็นเรื่องคำสาบานระหว่างกษัตริย์สุโขทัย และเจ้าเมืองน่าน เมื่อ พ.ศ. ๑๔๓๕ มีข้อความกล่าวลำดับบรรพบุรุษของราชวงศ์พระร่วงไว้ดังนี้ "ปู่ขุนจิต ขุนจอด ปู่ประกาศศรีอินทรา ปู่พระยามหาธรรมราชา พ่อแม่เมือง พ่อเลอไทย" จารึกหลักนี้ ถ้านับว่าปู่พระยาเป็นกษัตริย์ทุกพระองค์แล้ว ราชวงศ์พระร่วงจะประกอบด้วยกษัตริย์ถึง ๔ พระองค์ ซึ่งขัดแย้งกับการค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์สมัยก่อน
๕. หนังสือเรื่องนางนพมาศ เชื่อกันว่านางนพมาศ ธิดาพระศรีมโหสถ เป็นตระกูลพราหมณ์ ครั้นสุโขทัยแต่ง เล่าเรื่องที่บิดานางถวายเป็นพระสนมของสมเด็จพระร่วง ได้เป็นพระสนมเอกที่ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เข้าไปอยู่ในพระราชวัง เห็นขนบธรรมเนียมราชประเพณี ตลอดจนภูมิสถานบ้านเมืองและริ้ววังอย่างไรก็จดพรรณนาไว้ในหนังสือนั้น เรียกกันว่าเรื่องนพมาศบ้าง คำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์บ้าง หนังสือเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์กรมพระยาดำรงฯ ทรงเห็นว่า ไม่น่าจะเป็นหนังสือที่ผ่องขึ้นในสมัยสุโขทัย เพราะเป็นภาษาใหม่เทียบได้กับภาษาปัจจุบันอย่างหนึ่ง และมีข้อความบางตอน ซึ่งเห็นว่าไม่เป็นความจริง เช่น กล่าวถึงชนชาติต่าง ๆ อย่างอังกฤษ ฝรั่งเศส วิลินคา สเปน และอเมริกา ซึ่งในสมัยนั้น

ฝรั่งชาติเหล่านี้ยังไม่ได้เข้ามาในเมืองไทย อีกตอนหนึ่งได้พูดถึงปืนใหญ่ ซึ่งสมัยนั้นปืนใหญ่มิยัง
ไม่ได้เกิดขึ้นในโลกจึงทรงสันนิษฐานว่า หนังสือเล่มนี้คงแต่งในชั้นหลังนี้เอง

๖. หนังสือตำนานพระ^{พุทธ}ลิหิงค์ พระภิกษุชื่อโพธิรังษี แต่งไว้เป็นภาษามคธ
ประมาณราว พ.ศ. ๒๐๐๐ ถึง ๒๐๗๐ เล่าเรื่องพระพุทธรูปซึ่งถวายพระนามว่า พระพุทธลิหิงค์
เดิมสร้างที่เมืองลังกา แล้วพระร่วงให้พระเจ้านครศรีธรรมราชไปขอมมาไว้เมืองสุโขทัย แล้ว
เล่าถึงเหตุการณ์ที่เชิญพระพุทธลิหิงค์ไปไว้ยังเมืองต่าง ๆ หนังสือเรื่องนี้ได้แปลและได้แต่ง
เป็นภาษาไทยหลายฉบับ

๗. หนังสือชินกาลมาลี พระภิกษุชื่อรัตนปัญญาญาณ อยู่ในอาณาจักรล้านนา
ไทย (เชียงใหม่) แต่งเป็นภาษามคธ เมื่อปีขลุศักราช ๔๗๔ (พ.ศ. ๒๐๕๔) กล่าวด้วย
เรื่องพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในประเทศไทย แปลเป็นภาษาไทยในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ต่อมาอาจารย์แสง มนวิบูลย์ แปลใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ เรียกว่า
หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์

๘. หนังสือจีนชื่อคิมเคี้ยชกพงจี ซึ่งพระกรุงจีนในราชวงศ์ใต้เซง แผ่นดิน
เขียนหลงมีรับสั่งให้กรรมการขุนนางแต่งขึ้น เมื่อปีกุน จุลศักราช ๑๑๒๔ (พ.ศ. ๒๓๑๐) ว่า
ด้วยทางพระราชไมตรีในระหว่างกรุงจีนกับกรุงสยาม หนังสือเรื่องนี้ ขุนเจนจินอักษร (สุดใจ)
ได้แปลเป็นภาษาไทย

๙. พงสาวดารเหนือ ได้ความตามบานแผ่นกที่มีอยู่ในหอสมุดวชิรญาณว่า
รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงรวบรวมเมื่อปีเถาะ
จุลศักราช ๑๑๖๔ (พ.ศ. ๒๓๕๐) กรมพระราชวังบวรฯ มีพระราชบัญชาให้พระวิเชียรปรีชา
(น้อย) เจ้ากรมพระราชวังบวรฯ เป็นผู้เรียบเรียง วิธีเรียบเรียงเก็บความจากหนังสือเก่า ๆ
ซึ่งเชื่อว่าเป็นเรื่องก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา บางทีจดจากคำบอกเล่าของชาวเหนือ แล้วเอา
เนื้อความมาเรียงลำดับกัน คิดตกแต่งหัวต่อด้วยตั้งใจจะเชื่อมให้เป็นเรื่องเดียวกัน อย่าง
พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา เรื่องที่เรียบเรียงไว้จึงไขว้เขวบางทีเรื่องเดียวกันซ้ำ
๒ หนกก็มี ถึงอย่างไรก็ตามสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงฯ ทรงมีพระมติพจน์
ว่า "แต่เนื้อเรื่องที่กล่าวในพงสาวดารเหนือ มีมูลที่เป็นความจริงอยู่มากถ้าจะใช้สอบสวนต้อง
เลือกหันเอาไป อย่าเชื่อตามลำดับ เรื่องที่พระวิเชียรปรีชาเรียงไว้ จึงจะได้ความ"

๑๐. หนังสือตำนานโยนก ว่าด้วยพงสาวดารเมืองในมณฑลพายัพ มีเมือง
เชียงใหม่ เป็นต้นพระยาพระราชกิจกรจักร (เข้ม บุนนาค) รวบรวมตำนานและพงสาวดาร
ทั้งปวงแต่งขึ้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงฯ ตรัสชมว่า "หนังสือตำนาน
โยนกนี้เป็นหนังสือดี ผู้แต่งคือพระยาพระราชกิจกรจักร มีความอุทิศสละรวบรวม แต่งด้วยความ
คิดและความรู้โบราณคดีอย่างลึกซึ้ง ควรจะสรรเสริญว่า เป็นหนังสืออย่างดีในพงสาวดารไทย
เรื่องหนึ่ง น่าเสียดายที่พระยาพระราชกิจกรจักรถึงแก่อนิจกรรมไปเสียแต่ยังหนุ่ม ถ้ายังอยู่
จะเป็นกำลังในการสอบสวนพงสาวดารได้อีกคนหนึ่ง "

๑๑. หนังสือราชาธิราช เป็นพงศาวดารเมืองรามัญ รัชกาลที่ ๑ มีรับสั่งให้เรียบเรียงเป็นภาษาไทยเมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๑๔๗ (พ.ศ. ๒๓๒๔) เนื้อความตอนต้นมีเรื่องเกี่ยวกับกรุงสุโขทัยมาก

๑๒. หนังสือจามเทวีวงศ์ พระโพธิ์รังษี เมืองเชียงใหม่ แต่งเป็นภาษามคธ แปลออกเป็นพงศาวดารเมืองทริภุชไชย ก็มีเนื้อถึงกรุงสุโขทัยอีกเรื่องหนึ่ง เป็นต้น

สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีวรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้วที่สำคัญ ดังนี้

(๑) พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ มีบานแผนกบอกไว้ดังนี้

"ศกมัสตุ ๑๐๔๒ ศกออกนักษัตร ณ วันพุธ เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ทรงพระกรุณาโปรดเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ให้เอาจดหมายเหตุของพระโหราเขียนไว้แต่ก่อน และจดหมายเหตุซึ่งหาได้แต่ท่อนหนึ่งสี่และ เหตุซึ่งมีในพระราชพงศาวดารนั้น ให้คัดเกล้าด้วยกันเป็นแห่งเดียว ให้ระดับศักราชกันมาตงเท่าบัดนี้"

ได้ความว่า เป็นพระราชพงศาวดารที่สมเด็จพระนารายณ์มีพระราชโองการให้เรียบเรียงเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ ความขึ้นต้นแต่แรกสถาปนาพระพุทธรูปพระเจ้าพะเนาง เชียงเมื่อปีชวด จุลศักราช ๖๘๖ (พ.ศ. ๑๘๖๗) และแรกสร้างกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา เมื่อปีชาล จุลศักราช ๗๑๒ (พ.ศ. ๑๘๙๓) สืบมาจนถึงปีมะโรง จ.ศ. ๘๖๖ (พ.ศ. ๒๑๔๗) ตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พิมพ์อยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑

(๒) พระราชพงศาวดารฉบับจำลอง จ.ศ. ๑๑๓๖ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๑๗ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี) ได้ปลื้กมาเล่มเดียว เป็นฉบับหลวงเขียนครั้งกรุงธนบุรี ว่าด้วยเรื่องราวตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พิมพ์อยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔ ส่วนวรรคกุ่มและเก่าไล่เสียกับฉบับหลวงประเสริฐ

(๓) พระราชพงศาวดารฉบับจำลอง จ.ศ. ๑๑๔๔ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๒๖ เป็นปีที่ ๒ ในรัชกาลที่ ๑) มี ๒ เล่ม เป็นฉบับปลื้ก ว่าด้วยเรื่องราวในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเล่มหนึ่ง ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเล่มหนึ่ง เข้าใจว่ายังไม่มีการชำระแก้ไขต่อเติมในคราวนั้น เพราะบางแห่งบอกไว้ชัดว่าต้นฉบับที่ขาดที่ตรงนั้นเท่านั้น แล้วปล่อยให้ขาดอยู่ตามฉบับเดิม เมื่อนำมาสอบกับฉบับชำระเรียบเรียง พ.ศ. ๒๓๓๘ คือฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ปรากฏว่าฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) แต่งเติมที่ตรงขาดนั้นแล้ว ฉบับจำลอง จ.ศ. ๑๑๔๔ นี้ ถึงจะมีไม้ครบบริบูรณ์ก็เป็นหนังสือที่ดีในทางรักษารูปส่วนวนเก่า ขณะนี้ได้อนุญาตให้ผู้ขอพิมพ์ พิมพ์แจกเผยแพร่ได้ คงจะมีฉบับศึกษากันต่อไป

(๔) พระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ฉบับหมอบรัดเล เริ่มความตั้งแต่แรกสร้างกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาต่อมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ สุดความลงเพียง จ.ศ. ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๓๔) อันเป็นที่ ๑๑ ในรัชกาลที่ ๑ ไม่มีบานแผนกแสดงว่าชำระหรือเรียบเรียงเมื่อไร เป็นแต่บอกไว้ที่ปกในเล่มต้นว่า "พระศรีสุนทรโวหาร ได้ช่วยชำระดูสอบบ้าง เห็นว่าถูกต้องอยู่แล้ว" และมีข้อความในหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด มาแทรกผสมกุ่มหลายตอน จึงเป็นอันรู้ได้ว่า พงศาวดารฉบับนี้ได้มีการชำระกันมาแล้วกุ่มกุ่มนัก

ก็ครั้งหนึ่งเมื่อรัชกาลที่ ๔ ก่อนที่หมอบรัดเลจะได้นำมาลงพิมพ์

(๕) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เริ่มความตั้งแต่แรกสถาปนากรุงเทพมหานครหรืออยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สุดความลง จ.ศ. ๑๑๕๒ (พ.ศ. ๒๓๓๓) ได้รับความในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีพระราชทานไปให้เซอร์ยอนเบาริง ที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชำระพระราชพงศาวดารร่วมกับกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๔๔ เป็นต้นมา (ดูพระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ ๔ รวมครั้งที่ ๔ หน้า ๑๖ หรือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๒ หน้า ๒๓๗)

เข้าใจว่าการชำระครั้งนั้น คงจะได้ทรงกระทำมาถึงปีสุดท้ายของพระองค์ ซึ่งสำเร็จเป็นฉบับพระราชหัตถเลขา พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ นั้นแล้ว ที่จะเข้าใจดังนี้ ก็เพราะมีคำว่า ภาษามาลา เป็นที่สังเกตอยู่แห่งหนึ่งแต่ก่อนมาเรียกค่านั้นว่า มาลาภาษา ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ ปีสุดท้ายของรัชกาลที่ ๔ ปรากฏในหมายรับสั่งตั้งปีว่ามีพระบรมราชโองการห้ามมิให้เรียก มาลาภาษา โปรดให้เปลี่ยนเรียกกลับกันว่า ภาษามาลา พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขาเวลาก็ใช้คำว่า ภาษามาลา จึงสันนิษฐานว่า ภายหลังเมื่อพระราชทานฉบับเริ่มทรงชำระให้แก่เซอร์ยอนเบาริงไปครั้งหนึ่งแล้ว ยังทรงพระอุตสาหะชำระเพิ่มเติมต่อมาจนถึงปีสุดท้ายของพระองค์ แต่เสียดายที่ไม่มีบานแผนกบอกไว้ ชะรอยว่าการที่ทรงชำระต่อ ๆ มานั้น จะยังไม่สมบูรณ์ตามพระราชประสงค์ก็อาจเป็นได้

(๖) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (จาด) ข้อความโดยมากยุติกับฉบับหมอบรัดเลพิมพ์ เว้นแต่เรื่องในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ตอนปลายคิดต่อมา มีแปลกออกไปหลายแห่ง เฉพาะข้อความที่แปลกออกไปได้พิมพ์อยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘ และต่อมาได้พิมพ์ตั้งแต่ต้นจนจบเป็นเล่มโดยเฉพาะแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒

(๗) พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มีจำนวนสมุดไทยตามลำดับเป็น ๒๒ เล่ม ขาดในระหว่างบ้างบางเล่ม เริ่มต้นแต่แรกสถาปนากรุงเทพมหานครหรืออยุธยา ต่อมาจนสุดรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พอเริ่มความตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็หมดฉบับ แต่สังเกตได้ว่า ยังไม่สุดเรื่อง

สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี มีวรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้วที่สำคัญ คือ

(๑) พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ตอนปลาย (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕) มีเนื้อหาตั้งแต่พระกรุงธนบุรีที่ฝ่าวงล้อมพม่าไปช่องสุ่มผู้คน - ภูษาคี - ตั้งต้นรวมอาณาจักรไทยจนกระทั่งราชาภิเษกและเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่

(๒) จดหมายเหตุรายวัน สมัยกรุงธนบุรี คราวปราบเมืองพุทไธมาศและเขมรเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๔ มีเนื้อหาตั้งแต่ตอนเตรียมทัพ จนกระทั่งปราบข้าศึกได้สำเร็จ เป็นต้น

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี มีวรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้วที่สำคัญ คือ

๑. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
๒. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
๓. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
๔. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
๕. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงฯ
๖. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงฯ เป็นต้น

ลีลาการเขียนวรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้ว

ลีลาการเขียนวรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้ว ถ้าจำแนกออก เป็นพวก ๆ เพื่อประโยชน์ในการศึกษามีอยู่หลายแบบคือ

๑. ลีลาการเขียนแบบเทศนา เป็นลีลาการเขียนแบบหลวม ๆ (Loose Style)

สร้างประโยคอย่างยืดยาว ตกแต่งถ้อยคำอย่างไพเราะ บางทีก็แทรกคาถาบาลี เนื้อความไม่ค่อยกระชับคล้าย ๆ ลีลาการเขียนแบบวรรณคดี (Literary Style) มุ่งแสดงความคิดเห็นอย่างงดงาม ประณีตบรรจง และรักษาศิลปะแห่งการเขียนเป็นพิเศษ ลักษณะที่ดีของลีลาการเขียนแบบนี้ คือบรรยายได้ละเอียดชัดเจนและแจ่มแจ้งมาก วรรณกรรมประวัติศาสตร์ร้อยแก้วที่มีลีลาการเขียนแบบนี้ได้แก่ พระธรรมเทศนา พระราชพงศาวดารสังเขป ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และพระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ก. "วารนวิไลเส อัญญารสาธิตสหัสจุลศักราเช ในเมื่อจุลศักราชได้ ๑๐๑๔ ปีวอก อัฐศก

จึงพระนารายณ์ราชอนุชาต่างพระชนมธุริศครุฑเสกกับพระศรีสุธรรมราชาปิตุจฉาอิราช เข้าจับ เจ้าฟ้าไชยกระทำสำเร็จโทษเสีย แล้วพระศรีสุธรรมราชาก็ได้เสวยราชสมบัติตั้งพระนารายณ์ราชนัดดาเป็นพระมหากษัตริย์ราชโอรส สมเด็จพระศรีสุธรรมราชานั้นประพศิตพาลทุจริต คิดสมุหิรสังวาศด้วยพระราชกัลยาณี อันเป็นพระกนิษฐภคินีแห่งพระนารายณ์เป็นเจ้าทรงพระพิโรธ ยกโยธาหาญมายุทธนาการกับพระศรีสุธรรมราชา ปราไชยจับได้ให้กระทำสำเร็จโทษเสีย _ _ _ "

(พระธรรมเทศนา พระราชพงศาวดารสังเขป)

ข. "บัดนี้จะได้รับพระราชทานถวายวิชันนา ในพระไตรลักษณ์และลำดับพระราชสันตติวงศ์ แห่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี อนุโมทนาในพระราชกุศลบุญนิธิอนวัชกิจ ซึ่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญเป็นญาธิการจรยาทกนิทานุพทานมัย ฉลองพระเดชพระคุณในสมเด็จพระบรมปิตุฉาและพระบรมไปยกาอิราช พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อันได้เสด็จเถลิงถวัลยราช

สืบชัศตยสันตพิวงค์เนื่องมา _ _ _ "

(พระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ)

๒. ลีลาการเขียนแบบวิจารณ์ ลักษณะลีลาการเขียนแบบนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญสองส่วนคือวิเคราะห์เรื่องนั้นออกเป็นส่วน ๆ ก่อนแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงของเรื่องนั้น ๆ ลักษณะของข้อความใช้ประโยคสั้น ๆ ตรงจุดหมายและไม่อ้อมค้อม บางตอนก็ใช้ถ้อยคำสำนวนอย่างมีรสชาติ อ้างเหตุผลหลักฐานหรือหลักวิชาต่าง ๆ ประกอบด้วย และบางครั้งก็แสดงความคิดเห็นส่วนตัวประกอบการวินิจฉัยด้วย วิธีเขียนแบบนี้มักนำเนื้อความของเรื่องที่จะวิจารณ์กล่าวนำก่อน แล้วจึงแสดงความคิดเห็นประกอบ หรือบางทีนำเอาเรื่องราวเก่า ๆ มาเรียบเรียงใหม่ประกอบการวิจารณ์ไปด้วย วรรณกรรมประวัติศาสตร์ฝ่ายร้อยแก้วที่มีลีลาการเขียนแบบนี้ ได้แก่ พระราชวิจารณ์จดหมายเหตุกรมหลวงนรินทรเทวีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เทียวเมืองพระร่วง พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และแสดงบรรยายพงศาวดาร พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงฯ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ก. " ๔๒. นิเวโรงมัตมะแตก พระยาแจ้งพาคครัวหนีมาพึ่งพระบารมี

๔๒. ตอนนี้คล้ายกับพงศาวดาร ในพงศาวดารลงไว้ว่า จุลศักราช ๑๑๓๖ นิเวเมียบ ฉศก มังระเจ้าแผ่นดินพม่าทราบว่ามีเมืองไทยกลับคืนตัวขึ้น จึงให้ลงมาเกณฑ์เมืองเมาะตะมะ ตั้งค่าย ปกป้องฉางที่ทำดินแดงสามสับ เกณฑ์มอญขนคำเสียงย่อนขึ้นมา แต่เจ้าเมืองเมาะตะมะเก็บเงินทองแก่พวกครัวมารัญพลเมืองได้ความเดือดร้อนนักเป็นขบถ ยกตีขึ้นไปได้เมืองจิตตอง เมืองหงษา ไปล้อมเมืองอย่างถึงไว้ เจ้าอังวะจึงให้หื้อแซ่ทูนี่มาตีพวกมอญแตกกลับลงมา พวกมอญจึงได้หนีมาเมืองเรา แยกกันเป็นหลายพวก มอญคราวนี้ คือมอญพวกพระยาแจ้ง _ _ _ "

(พระราชวิจารณ์ในรัชกาลที่ ๕)

๘. "วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยนั้น เห็นได้ว่าเป็นวัดสำคัญอย่างยิ่ง มีกำแพงและคูล้อมรอบ เขตวัดกว้าง ๕ เส้น ยาว ๕ เส้น ๔ วา มีสระใหญ่อยู่ ๓ สระ มีสระเล็กอีกหลายสระ ถ้าจะเปรียบกับกรุงเทพมหานครก็คงเป็นอย่างวัดศรีสรรเพชญ์ติดอยู่กับวัง ซึ่งจะได้อีกกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า วัดนี้เข้าใจว่าคงจะเป็นวัดเก่าตรวจดูคำจารึกหลักศิลาของพระเจ้ารามคำแหงมีข้อความอยู่ว่า "กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหารมีพระพุทธรูปทอง มีพระอิฐฐารส มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอนนใหญ่ มีพระพุทธรูปอนนราม มีพิหารอนนใหญ่ มีพิหารอนนราม มีปูครุมีสังฆราช มีเถรมีมหาเถร" ดังนี้ก็น่าจะสันนิษฐานว่า กล่าวถึง วัดมหาธาตุนี้ "พิหารมีพระพุทธรูปทอง" นั้น น่าจะเป็นวิหารหลวง ซึ่งประดิษฐานพระศรีศากยมุณี "พระอิฐฐารส" นั้น น่าจะเป็นวิหารหลวง ซึ่งประดิษฐานพระศรีศากยมุณี _ _ _ "

(เทียวเมืองพระร่วง)

๓. ลีลาการเขียนที่มีแบบแผน เป็นลีลาการเขียนที่มีรูปแบบค่อนข้างแน่นอน คือมักมีคำขึ้นต้นหรือคำลงท้ายที่มีแบบแผน เช่น บางทีเขียนเป็นแบบจดหมายราชการ มีรูปแบบในทำนองจาก _____ ถึง _____ ข้อความที่เขียน _____ และลงท้ายด้วยวัน เดือนปีที่เขียน _____ หรือเขียนเป็นแบบประกาศ มีรูปแบบในทำนองบอกเรื่องที่ประกาศ _____ วัน เดือนปีที่ประกาศ _____ เนื้อหาที่ประกาศ _____ และตอนจบบางทีบอกวัน เดือนปีที่ประกาศอีกครั้งหนึ่ง ส่วนภาษาที่ใช้ในส่วนมากเป็นภาษาที่เป็นทางการ (formal) หรือกึ่งทางการ เพราะถือว่าเป็นหนังสือราชการอย่างหนึ่ง วรรณกรรมประวัติศาสตร์ฝ่ายร้อยแก้วที่มีลีลาการเขียนแบบนี้ ได้แก่ จดหมายราชทูตไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และประกาศรัชกาลที่ ๔ เป็นต้น

ก. "หนังสือออกพระวิสุทธิสุนทรราชทูต ออกหลวงกลยามราชไมตรีรูปทูต ออกขุนศรีวิสารวาจาตรีทูต มาถึงท่านมาร์ควิส เคอ เซเยอแล ผู้เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ของพระเจ้าหลุยส์มหาราช เนื่องด้วยพวกข้าพเจ้ามาถึงที่นี่ (แหลมกูดโฮป) แม้จะเป็นระยะทางไกล (จากฝรั่งเศส) ก็มีได้รับความทุกข์ ได้รับแต่ความสุขตลอดมา เพราะได้รับความเอาใจใส่ดูแล และครม เคารพนับถือจากชาวฝรั่งเศสที่จะเข้าไปส่งพวกข้าพเจ้าจนถึงกรุงศรีอยุธยา ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณด้วยใจจริง ด้วยบุญคุณของท่านนั้นมีแก่ข้าพเจ้าตั้งแต่ข้าพเจ้าอยู่ใน เมืองฝรั่งเศสจนกระทั่งทุกวันนี้ ถึงแม้ในระหว่างทางจะไม่สะดวก ข้าพเจ้าก็ไม่เป็นทุกข์ _____ เขียนเมื่อวันพุธ เดือนแปด แรม ๒ ค่ำ ปีเถาะนศก พุทธศักราช ๒๒๓๑" (จดหมายราชทูตไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์)

ข. "๒๔๑ ประกาศให้เจ้าสำนักพรรคพวกของผู้ร้ายมาลแก่โทษ

ณ วันอาทิตย์ เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ปีชวาลัฐศก

มีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย และทวยราษฎร์ทั้งปวง ในกรุงแคว้นเมืองให้ทราบทั่วกันว่า ในกาลทุกวันนี้ ผู้ร้ายปล้นมีชุกชุมมากกว่าแต่ก่อน เมื่อจับตัวอ้ายผู้ร้ายมาได้ชำระเป็นสัตย์แล้ว บุตรภรรยาแลเจ้าสำนักผู้สมคบร่วมคิดกันกับอ้ายผู้ร้าย ก็ต้องพลอยรับโทษเสมออ้ายผู้ร้ายแลถึงอ้ายผู้ร้ายตกเป็นไพร่หลวง บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้บุตรภรรยาบ่าวทาสของเจ้าสำนักอาศัยของผู้ร้าย ผู้ใดผู้หนึ่งมีความร้อนใจนำเอาสิ่งของที่อ้ายผู้ร้ายได้มาไว้ มาลาารภาพแก่โทษต่อตราการตามความสัตย์จริงไม่ปิดบังไว้ แต่ก่อนยังไม่มีผู้ชี้ถึงแล้ว จะให้มีบำเหน็จความชอบแก่ผู้นั้นโดยสมควร _____

ประกาศมา ณ วันอาทิตย์ เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ปีชวาลัฐศก ศักราช ๑๒๒๔"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔)

๔. ลีลาการเขียนสั้น ๆ และตรงจุดหมาย เป็นลีลาการเขียนที่ใช้ประโยคสั้น ๆ ชัดเจนแบบประโยคความเดียว เล่าเหตุการณ์ตรงไปตรงมา ไม่อ้อมค้อม ไม่อธิบายขยายความอย่างเยิ่นเย้อ วรรณกรรมประวัติศาสตร์ฝ่ายร้อยแก้วที่มีลีลาการเขียนแบบนี้ ได้แก่ พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ และพงศาวดารฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาก) ตอนต้น ฯลฯ ตัวอย่างเช่น

ก. "ศักราช ๔๒๗ รกาศก (พ.ศ. ๒๐๐๔) สมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้า ทรงพระผนวช ณ วัดจุฬามณีได้ ๘ เดือน แล้วลาพระผนวช

ศักราช ๔๓๐ ขวตศก (พ.ศ. ๒๐๑๑) ครั้งนี้เมหาราชท้าวบุญชิงเอาเมืองเชียงใหม่แก่ท้าวลูก

ศักราช ๔๓๓ เกาะศก (พ.ศ. ๒๐๑๔) ได้ช้างเผือก

ศักราช ๔๓๔ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๑๕) พระราชสมภพพระราชโอรสท่าน

ศักราช ๔๓๕ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๐๑๖) หมื่นตั้งนครเอาทองพระเจ้าลงมาหุ้มคายน

ศักราช ๔๓๖ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๐๑๗) เสด็จไปเอาเมืองเขลียง (พงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐ)

ข. "ศักราช ๔๓๕ ไม้ะเส็ง เบญจศก สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงครองราชสมบัติ ทรงพระนามชื่อ สมเด็จพระรามาธิบดี

ศักราช ๔๓๖ ไม้ะเมีย ฉศก ประดิษฐานพระอิฐธาดุสม เ็จพระบรมไตรโลกนาถไว้ในมหาสถูป

ศักราช ๔๓๘ ปิวอก อัฐศก ทำประพุกติการเบญจเทศ พระองค์ให้เล่นการตีกด่าบรรพ์

ศักราช ๔๓๙ ปรึภา นพศก ให้ทำการประณกรรม

ศักราช ๔๔๑ ปิกุน เอกศก แรกสร้างพระวิหารวัดศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระรามาธิบดีแรกหล่อพระศรีสรรเพชญ์ในวันอาทิตย์ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖"

(พงศาวดาร ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด))

๕. ลีลาการเขียนแบบกระจางกระชับและขีด เจน ลีลาการเขียนแบบนี้อาจใช้ประโยชน์หรือประโยชน์ยาวก็ได้ ไม่นิยมตกแต่งถ้อยคำมาก เหมือนแบบที่ ๑ แต่ไม่ใช้ประโยชน์หรือข้อความสั้น ๆ ตลอดไปแบบที่ ๔ ลักษณะที่สำคัญของลีลาการเขียนแบบนี้คือ ใช้ภาษากระชับรัดกุม ไม่หุ่มเพื่อยคำ อธิบายได้ชัดเจนและได้ความกระจาง วรรณกรรมประวัติศาสตร์ฝ่ายร้อยแก้วที่มีลีลาการเขียนแบบนี้ ได้แก่ เรื่องไทยรบพม่า ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงฯ พงศาวดารฉบับสมเด็จพระนพรัตน์และพงศาวดาร ฉบับกรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ก. "ครั้งศักราช ๔๔๑ ปิจจุ เอกศก ณ วันอาทิตย์เดือนแปด ขึ้นห้าค่ำ ขุนกรวงศาธิราชเจ้าแผ่นดิน, คิดกันกับแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทร์, ให้เอาพระยอดฟ้าไปประหารชีวิตเสีย ณ วัดโคกพระยา แต่พระศรีศิลป์น้องชายพระชนม์ได้เจ็ดพรรษานั้น เลียงไว้ สมเด็จพระยอดฟ้าอยู่ในราชสมบัติได้สองปีกับหก เดือน ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพเชื้อพระวงศ์ กับขุนอินทรเทพ หมื่นราชเสนาหา หลวงศรียศบ้านลานตากฟ้า สิ้นใจกันเข้าไปในที่ลับ แล้วปรึกษากันว่า เมื่อแผ่นดินเป็นทรยศ ดังนี้ เราจะละไว้ดูไม่ควร จำจะกุมเอาตัวขุนวรวงศาธิราชประหารชีวิตเสีย ขุนพิเรนทรเทพ หมื่นเสนาหา หลวงศรียศ จึงว่าถ้าเราทำได้สำเร็จแล้วจะเห็นผู้ใดเล่าที่จะยกตั้ง

ครองประชากรราษฎรสืบต่อไป ขุนพิเรนทรเทพจึงว่า เห็นแต่พระเพียรราชาที่บวช
อยู่นั้นจะเป็นเจ้าแผ่นดินได้ _ _ _ _ "

(พงศาวดาร ฉบับสมเด็จพรหมพรัตน์)

ข. "ลุศักราช ๑๐๔๔ (พ.ศ. ๒๒๒๔) ปิจจจัตวาศกนั้น จึงสมเด็จพะเพียรราชา
อิราชา เจ้าก็เสด็จขึ้นเสวยศวรรยาธิปัตติวัลยราช ดำรงพิภพสีมาอาณาจักรสืบไป
จึงทรงพระกรุณาจัดแจงตั้งแต่ข้าหลวงเดิมทั้งหลาย เป็นขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็น
อันมาก โดยสมควรแก่ความชอบเสร็จแล้วก็พระราชทาน เครื่องอุปโภคตามสมควร
แก่ฐานะบุคคลแล้วทรงพระกรุณาโปรดให้บรรดาท้าวพระยาข้าทูลละอองธุลีพระบาท
ทั้งปวง ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาณูสัตย์ถวายสาบานตามโบราณราชประเพณีเสร็จแล้ว
ก็ให้กระทำพิธีราชาภิเษก เฉลิมพระราชมณเฑียร"

(พงศาวดาร ฉบับปรมพระปรมาอนุชิตา)

๖. สีลาการเขียนแบบใช้ประโยคยาวคู่กับประโยคสั้น สีลาการเขียนแบบนี้ใช้
ทั้งประโยคสั้นและประโยคยาวระคนกันในย่อหน้าเดียวกัน กล่าวคือ ตอนต้นย่อหน้าเป็นประโยค
ยาว ต่อมาตั้งแต่ตอนกลางย่อหน้าจนจบย่อหน้าใช้ประโยคสั้น ๆ ได้แก่พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา
ฉบับพระจักรพรรดิหงส์ (จาด) ตอนปลาย ตัวอย่างเช่น

"พระบาทสมเด็จเอกาทศวรรุธิศวรบรมนาถพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ก็เสด็จขึ้นพลับพลาชัยสุพรรณมหาวิมานอันประดับด้วยเครื่องอสังการกาญจนคารา
มหาวิศคารสามนต์พิภพผลดกลด้วยบวรเสวตฉัตรกรจามรมาศอลงกต และมีพระ
คชาธารพญาคชสารราชค เชนทรลภิตชัยชวาทรงพระพิชัยพาหะมงคลราชอัสดร
ลภิตชัยชวาและพยุหะพลากรพลพยุหะโยธาทหารทุกหมู่ทุกพรรค ประดับโดย
ชนิดพลช้างพลม้า พลเขนตั้งแพนแสนโลโคมรอนุสรทั้งปวง แห่ล้อมล้อมเป็นบริวาร
เสร็จสรรพ จึงเบิกท้าวพญาสามนครระนิกุลประยูรราชมหาเสนาบดีมนตรีวิษุทั้ง
ปวงมาถวายบังคมพระข. เสมเด็จเอกาทศวรรุธิศวรบรมนาถพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
มายังกรุงพระนครศรีอยุธยานั้น ให้กษัตริย์มายังทัพหลวง"

๗. สีลาการเขียนแบบใช้ภาษาสูง ๆ เป็นสีลาการเขียนที่ใช้ภาษายาก ๆ เช่น
คำราชาศัพท์ ภาษามาลีสินสกฤต ภาษาเขมร และภาษาโบราณ หรือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ
ปะปนมาก วรรณกรรมประวัติศาสตร์ฝ่ายร้อยแก้วที่มีสีลาการเขียนแบบนี้ ได้แก่ จารึกวัดพระ
มหาธาตุ (วัดสระศรี) หลักที่ ๗ ก. และ พงศาวดารเหนือ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ก. "...๕ สกฉลนิกษตรไพสพปฺรณมิ หฤหฺสบัติหนไทย มื่อลวง เม้า _ _ _
...ลคณาในผคฺณิเพลาคว่า พระนครนี้ลธิสมเด็จจบคิตฺร (มหाराชบุตฺร) _ _ _
...ราชศรีบรมจักรพรรดิราช ท่านได้ขึ้นเสวย _ _ _ ภิรมย์ สมดังพระ
ราชมโนรต ทคแทนแดนพระธรรมราชสีมานี้ ดุจควาดิงสา พระองค์ท่าน
เสด็จในกำแพงเพชรบุรีศรีวิมลาลัย ด้วยพระราชคฤการบริวาร _ _ _"
(จารึกหลักที่ ๗ ก. วัดพระมหาธาตุ)

ข. "ศุภมัสตุ พระพุทธศักราช ๓๐๖ ปีกุน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงศรีอยุธยา เมืองตึกกลิลามทานคร ทรงพระนามชื่อพระยาจักรคำหาราชธิราชทรง อานาภาพมทิทธิธิอันล้ำเลิศกว่ากษัตริย์ทั้งหลาย พระองค์เสวยราชสมบัติ พระองค์เสด็จออกยังพระที่นั่งเย็น เป็นที่รโหฐานพิฆานจตุรมุข เบื้องอุดรทิศ จึงทรงพระดำริด้วยพระพุทธศาสนา เป็นฝ่ายข้างพระพุทธจักรนั้นฝ่ายหนึ่ง _ _"

(พงศาวดารเหนือ)

๘. ลีลาการเขียนแบบใช้ภาษาง่าย ๆ ลีลาการเขียนแบบนี้ส่วนมากใช้คำ ภาษาไทย เป็นพื้นไม่ค่อยมีศัพท์แสงยาก ๆ อย่างแบบที่ ๗ ลักษณะของประโยคไม่ซับซ้อน อ่าน เข้าใจง่าย วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ฝ่ายร้อยแก้วที่มีลีลาการเขียนแบบนี้ ได้แก่ศิลาจารึก หลักที่ ๑ และพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ก. "เมื่อชั่วพ่อกู กูบ่าเรอกแก่พ่อกู กูบ่าเรอกแก่แม่กู กูได้ตัวเด็กตงเวลา กูเอามาแก่พ่อกู กูได้หมากส้ม หมากหวาน ยันโตกินอ่อยกินดี กูเอามา แก่พ่อกู กูไปตีหนึ่งวังข้างใต้ กูเอามาแก่พ่อกู กูไปที่บ้านท่าเมือง ได้ช้าง ได้จิ้งว้ง ได้ข้าวได้นาง ได้เงินได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู พ่อกูตาย ยัง พี่กู กูพบว่าเรอกแก่พี่กู ดังบ่าเรอกแก่พ่อกู พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม"

(จารึกหลักที่ ๑)

ข. "ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง นายบุญเมือง มหาตเล็ก ผู้รั้งเมืองบางละมุง คุมไพร่ ๒๐ คน ว่าพม่าใช้ให้ถือหนังสือออกไปเมืองจันทบูร ให้แต่งดอกไม้ เงินทองเข้าไป ณ โพลสามต้น และพระหลวงขุนหมื่นนายทัพนายกองแจ้ง ดังนั้นมิได้ไว้ใจ เกลือว่าเป็นพรรคพวกพม่าให้มาด้วย กลอุบายใช้ให้ติดตาม เรา จะไว้ใจให้อยู่ในกองทัพเรามีได้ ด้วยเอาใจออกหากจากกรุงเทพฯ แล้วขอให้ประหารชีวิตเสีย _ _ _"

(พงศาวดาร ฉบับพันจันทนุมาศ)